

มนุษย์กับการรับรู้ศิลปะ

*บทความนี้พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน “ครุปริทัศน์” ปีที่ 13 เดือนสิงหาคม 2531 หน้า 71-75

รศ.บุญยัง หมั่นดี

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ศิลปะคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อีกทั้งเป็นสื่อถ่ายทอดความคิด อารมณ์ความรู้สึกของศิลปินผู้สร้างให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมรับรู้ งานศิลปะนั้นอาจเป็นจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรมหรือนาฏศิลป์ดนตรีก็เช่นกัน นอกจากนี้งานศิลปะที่ศิลปินสร้างขึ้นย่อมแฝงด้วยความเชื่อปรัชญาและอุดมการณ์ที่ศิลปินต้องการให้ผู้อื่นรับรู้ เช่น ต้องการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของตนไม่ว่าจะเป็นความสดชื่น ยินดี โศกเศร้า เสียใจ หรือสะท้อนสภาพวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม ตลอดจนถ่ายทอดธรรมชาติที่สวยงาม เพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้มีส่วนร่วมกับศิลปินผู้สร้าง

สามารถกล่าวได้ว่า ศิลปินเมื่อสร้างผลงานศิลปะขึ้นมา ย่อมต้องการให้ผู้อื่นรับรู้ชื่นชม และมีอารมณ์ที่สะท้อนใจร่วมกับศิลปิน ดังที่พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของศิลปะไว้ว่า “ศิลปะคือ การแสดงออกให้ปรากฏขึ้นได้อย่างงดงาม น่าพิชม และเกิดอารมณ์ สะเทือนใจ” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2510 : 856) ซึ่งจะยังผลให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจซาบซึ้งเห็นคุณค่าสุนทรีย์ในศิลปะอีกด้วย

ถ้าพิจารณาในฐานะที่เป็นผู้ชมงานศิลปะ เพื่อให้เข้าใจซาบซึ้งเห็นคุณค่า เกิดสุนทรีย์ศิลป์แล้ว เมื่อวิเคราะห์ก็พบว่าต้องเป็นไปในลักษณะกระบวนการ โดยเฉพาะกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์จะเกิดความรู้ ความคิด ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึกได้นั้น ต้องเกิดจากกระบวนการรับรู้ที่มนุษย์ได้รับจากสิ่งเร้า และความต้องการที่จะรับรู้ของมนุษย์เองจึงสามารถรับรู้ได้ ยิ่งเป็นงานศิลปะการที่มนุษย์จะรับรู้ เพื่อให้เข้าใจซาบซึ้งเห็นคุณค่าเกิดสุนทรีย์ได้นั้นนอกจากวิเคราะห์โดยใช้หลักจิตวิทยาการรับรู้แล้ว ควรอาศัยหลักปรัชญาเข้ามาประกอบด้วย ทั้งนี้เพราะการรับรู้ในศิลปะมิใช่เกิดขึ้นได้จากประสาทสัมผัสทั้งห้าเท่านั้นยังต้องอาศัยผัสสะทั้งหมด ทางตา หู จมูก ลิ้น ผิวและจิต โดยเฉพาะจิตนับว่ามีความสำคัญยิ่ง นอกจากนี้ความเชื่อสถานที่ เวลา ประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึกของผู้ชมงานศิลปะยังเป็นตัวแปรที่จะแทรกซ้อนมามีอิทธิพลต่อการรับรู้ศิลปะอีกด้วย ดังเช่นเราพบบ่อย ๆ ว่า บางครั้งเราชอบในงานศิลปะภาพเขียนหรือเพลงนี้ แต่ในบางเวลาบางอารมณ์เรากลับไม่ชื่นชมกับสิ่งที่เคยชื่นชม

ฉะนั้น เพื่อให้เข้าใจในกระบวนการรับรู้ศิลปะจึงควรพิจารณาโดยอาศัยทั้งหลักจิตวิทยาและปรัชญาประกอบเข้าด้วยกัน ผู้ที่จะรับรู้ศิลปะจึงสามารถวิเคราะห์การรับรู้ของตนได้เด่นชัดยิ่งขึ้น

จิตวิทยาการรับรู้ศิลปะ

การรับรู้เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคติ และความรู้สึก เมื่อมนุษย์ผ่านกระบวนการรับรู้ จะแสดงจากความรู้สึกสิ่งที่ตนได้รับรู้ออกมา (โสภาชพิกุลชัย. 2521 : 129) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อมนุษย์ได้รับรู้ก็จะเกิดจากการเรียนรู้ในสิ่งที่

คนได้รับนั้น ๆ แต่มนุษย์รับรู้ด้วยความตั้งใจ (Focus) ถ้าปราศจากความตั้งใจแล้ว ย่อมไม่สามารถรับรู้เพื่อเกิดการเรียนรู้ได้ ดังเช่นเราอาจเคยมีประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวเราในลักษณะต่าง ๆ ที่เราลืมตาอยู่ แล้วมีคนเดินผ่านหน้าเราไปโดยที่เราไม่ได้สนใจตั้งใจที่รับรู้ ในกรณีเช่นนี้ถ้ามีใครถามว่าคนที่เดินผ่านหน้าเราไปนั้นเป็นหญิงหรือชาย เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายเขาสีอะไรมีหน้าตาเป็นอย่างไร เราอาจบอกไม่ได้เลยแม้แต่เพศของผู้ที่ผ่านเราไปว่าเป็นหญิงหรือชาย ที่เป็นเช่นนี้เพราะเราปราศจากความตั้งใจจะรับรู้ ดังนั้น ความตั้งใจที่จะรับรู้จึงเป็นความสำคัญอันดับแรกที่ทำให้มนุษย์สามารถรับรู้และเกิดการเรียนรู้ได้

เมื่อมนุษย์มีความตั้งใจ มีความพร้อมที่จะรับรู้ย่อมสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือทำให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึก และทัศนคติเกิดขึ้นกับผู้เรียนรู้ แต่จะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประสบการณ์และลักษณะการรับรู้ นั้น ๆ ในทางศิลปะถือว่าประสบการณ์การรับรู้เป็นรากฐานที่ทำให้ผู้รับรู้เกิดสุนทรียศิลป์คนเราต้องสามารถรับรู้ก่อนจึงจะเกิดความรักซาบซึ้ง ในสิ่งเราที่เราได้รับรู้ (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์. 2530 : 31)

ลักษณะการรับรู้ของมนุษย์เมื่อพิจารณาในแง่จิตวิทยา นักจิตวิทยามีความคิดที่แตกต่างกันออกไปตามความสนใจของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มโครงสร้างแห่งจิต (Structuralism) ผู้นำกลุ่มนี้คือ วิลเฮล์ม วุนด์ (Wilhelm Wundt) สนใจศึกษาโครงสร้างของจิตที่ประกอบด้วยจิตธาตุ (Mental Element) สองโครงสร้างใหญ่ ๆ คือ “การสัมผัส” (Sensation) คือการทำงานของอวัยวะรับสัมผัสทั้งห้าและ “การรู้สึก” (Feeling) คือการตีความแปลความหมายของการสัมผัสว่าสวยไม่สวย ดีไม่ดี ต่อมานักจิตวิทยาอีกท่านคือ ทิชเชเนอร์ (Titchener) ได้เพิ่ม “การจินตนาการ” (Imagination) คือการคิดวิเคราะห์จัดจำประสบการณ์จากการสัมผัสและรู้สึกจะเห็นได้ว่ากลุ่มนี้สนใจในโครงสร้างของจิตการทำงานของจิตที่ส่งผลไปสู่การรับรู้ การเข้าใจและเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ (กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์. 2528 : 26-27) ฉะนั้นการรับรู้ศิลปะตามความเชื่อนักจิตวิทยากลุ่มนี้เริ่มจากการรับสัมผัสด้วยประสาทจะคอยตามมองเห็น หูได้ยินเสียงหรือผิวหนังได้สัมผัสแล้วเกิดความรู้สึกตีความแปลความหมายจากสัมผัสว่าชอบไม่ชอบในศิลปะที่เราได้รับสัมผัสนั้น จากนั้นจะเกิดจินตนาการ การคิด การวิเคราะห์ ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจ มีความรู้เห็นคุณค่าเกิดความซาบซึ้ง และเกิดสุนทรียะในศิลปะนั้น ๆ

แนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ผู้นำของกลุ่มนี้ จอห์น บี. วัตสัน (John B. Watson) กลุ่มนี้สนใจศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ที่สังเกตได้ โดยสรุปมนุษย์รับรู้ได้ดี โดยการเน้นส่วนย่อย เมื่อรับรู้ส่วนย่อยที่ละส่วนแล้ว จึงสรุปออกมาเป็นส่วนรวมภายหลัง (กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์. 2528 : 29-31) คือเป็นไปในลักษณะวิธีอุปมาน (Inductive) ดังนั้นการรับรู้ศิลปะตามความเชื่อของนักจิตวิทยากลุ่มนี้ ถ้าต้องการให้เกิดความรู้ ความคิด จินตนาการ เห็นคุณค่ามีความซาบซึ้งและเกิดสุนทรียะในศิลปะใดนั้น ผู้ชมต้องรับรู้จากส่วนย่อยรายละเอียดของงานศิลปะนั้น ๆ เสียก่อนจึงสรุปรวมภายหลัง เช่น ดูสีเส้น รูปร่าง รูปทรง องค์ประกอบตลอดถึงความละเอียดละออ เทคนิคเปลี่ยนแปลงของงานศิลปะที่เราจะชื่นชม แล้วจึงสรุปความรู้ ความหมายเรื่องราวหรือ อารมณ์ความรู้สึกที่งานศิลปะนั้นต้องการแสดงออกมา ซึ่งโดยวิธีการเช่นนี้ทำให้เราสามารถรับรู้ เข้าใจ รู้คุณค่าเกิดความซาบซึ้งมีสุนทรียะในศิลปะได้

กลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt) กลุ่มนี้แมกซ์ เวอร์โรเมอร์ เป็นผู้นำกลุ่มเชื่อเรื่องการรับรู้เพื่อการเรียนรู้ในลักษณะวิธีอนุมาน (Deductive) คือการรับรู้ส่วนรวมแล้วจึงแยกส่วนย่อย และนอกจากนั้นการรับรู้แปลความหมายยังต้องอาศัยประสบการณ์เดิม ดังนั้นแต่ละคนอาจพบเห็นสัมผัสกับงานศิลปะสิ่งเราเดียวกัน แต่รับรู้ได้แตกต่างกันก็ได้ ทั้งนี้แล้วประสบการณ์ของแต่ละคน (กมลรัตน์ หลังสุวงษ์. 2528 : 31-34) ดังเช่นบางท่านได้ฟังเพลงหนึ่งแล้วบอกว่าเป็นเพลงที่ให้ความรู้สึกอ่อนหวานแต่อีกท่านได้ฟังเพลงเดียวกันแต่กลับบอกว่าเพลงนี้ให้อารมณ์เศร้าเหลือเกินเช่นนี้เป็นต้น

อย่างไรก็ตามประเด็นที่น่าสนใจ ตามทฤษฎีกลุ่มเกสตันนี้ก็คือ การรับรู้ในส่วนรวมนั้นก็คือเราสัมผัสกับสิ่งเราที่เป็นงานศิลปะหรืออะไรก็ตามจะเป็นไปในลักษณะรวม ๆ ก่อน คือ รับรู้แปลความสิ่งเรารับรู้นั้นในลักษณะหยาบ ๆ เช่น เราพบคนเดินผ่านเราไป เราสนใจตั้งใจที่จะรับรู้เราก็สามารถรู้ได้ว่าผู้ที่เดินผ่านเราไปนั้นเพศชายหรือหญิง สูงต่ำผิวดำหรือขาว เหล่านี้คือการรับรู้โดยส่วนรวม และอีกประการหนึ่งที่ที่น่าสนใจคือเรารับรู้แปลความหมาย สิ่งนั้นโดยรวมตามประสบการณ์เดิม ความชอบของเราด้วยดังเช่นภาพที่ 1

จากภาพนี้บางท่านอาจรับรู้แปลความหมายว่าเป็นภาพคนสองคนหันหน้าเข้าหากัน แต่บางท่านอาจรับรู้แปลความหมายได้ว่าเป็นภาพแจกันก็ได้ ทั้งนี้เพราะเราได้นำประสบการณ์ ความชอบและการรับรู้โดยรวมมาสรุปแปลความหมายในสิ่งที่เราสัมผัสนั่นเอง ดังนั้นถ้าต้องการให้ผู้ชมรับรู้แปลความหมายได้ตรงกัน งานศิลปะหรือสิ่งเรานั้นต้องมีความแน่นอนชัดเจน (Pragnanz) แต่โดยทั่วไปแล้วงานศิลปะบางครั้ง เราจะพบงานลักษณะที่ไม่ชัดเจนแน่นอน (No Pragnanz) ทั้งนี้เพราะเป็นเจตนาของผู้สร้างงานศิลปะนั้น ๆ ต้องการให้อิสระสำหรับผู้ชมซึ่งก็ได้คิดแปลกันเองผู้ที่อยู่ในฐานะผู้ชมงานศิลปะ มีอิสระที่จะรับรู้ขึ้นชมแปลความได้ตามประสบการณ์ความชอบของตนเองได้

นอกจากนี้ศิลปินผู้สร้างงานศิลปะบางท่านก็ใช้กฎแห่งความคล้ายคลึง (Law of similarity) กฎความต่อเนื่องหรือใกล้เคียง (Law of proximity) และกฎแห่งการสิ้นสุด (Law of closure) มาสร้างงานศิลปะก็มี ซึ่งทั้งสามกฎที่กล่าวมานี้ เรารับรู้แปลความลักษณะรวม ๆ ก็ได้ความหมายหนึ่ง แต่ถ้าแยกส่วนย่อยก็ได้อีกความหมายหนึ่งดังเช่นภาพที่ 2

ภาพนี้อาจดูโดยรวมก็เป็นภาพหน้าคน แต่ถ้าแยกดูโดยละเอียดก็จะเป็นตัวเลขเช่นนี้เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การรับรู้ศิลปะในลักษณะวิเคราะห์เช่นนี้ นักสุนทรียศาสตร์บางท่านได้แย้งว่า ไม่สามารถทำให้เกิดความซาบซึ้งสุนทรียะในศิลปะได้ หรือเกิดก็ได้น้อยมาก ดังที่บล็อกเกอร์ (Blocker) ได้วิเคราะห์ความเชื่อของนักสุนทรียศาสตร์ ไว้ว่า “ปัญหาและความฉลาดของเราไม่ผสม

กับอารมณ์การรับรู้ เราพบสิ่งสวยงามเราน่าจะมีความสุข แต่เพราะปัญญาของเราได้วิเคราะห์ทำให้ความสุขความสวยงามนั้นหายไป” หรือ “เรามาคำความสวยงามนั้นไปเพราะเราใช้สติปัญญามาวิเคราะห์มัน” และ “สิ่งที่เรารู้ตอนแรกจะมีการเปลี่ยนแปลงถ้าเราวิเคราะห์มัน” (Janieewongsurawat. 2531) จะเห็นได้ว่านักสุนทรียศาสตร์บางท่านเห็นว่าการรับรู้ศิลปะเพื่อเกิดสุนทรียได้นั้น ถ้าเราใช้สติปัญญาวิเคราะห์รายละเอียดมากเกินไป จะทำให้อารมณ์ความรู้สึกจากการรับรู้ในครั้งแรกเปลี่ยนแปลง หรือมิใช่อารมณ์ความรู้สึกที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง เหล่านี้เป็นทฤษฎะหนึ่งของนักสุนทรียศาสตร์บางท่านเท่านั้น แม้บล็อกเกอร์เองก็ได้ให้ทฤษฎะไว้ว่า ศิลปะจะต้องใช้ทั้งอารมณ์และความรู้ มิใช่รับรู้ได้จากอารมณ์เพียงอย่างเดียว

เมื่อพิจารณาเฉพาะ “ทัศนศิลป์” ที่เป็นศิลปะที่มีวัตถุตามนุษย์สามารถรับรู้ได้โดยใช้ประสาทตา คือการมองเห็นเป็นสำคัญ อารี สุทธิพันธ์ ได้แบ่งการมองเห็นออกเป็น 2 พวกใหญ่คือ

การมอง (Looking) เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยปราศจากความตั้งใจ (Focus) ซึ่งลักษณะนี้ช่วยให้เกิดการรับรู้ย่อย เพราะผู้มองไม่รู้แม้กายภาพเช่น ขนาด สี รูปร่างของวัตถุที่เรามองเห็นนั้น

การเห็น (Seeing) เป็นกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ด้วยประสาทตา สามารถรับรู้กายภาพ คือ ขนาด สี รูปร่าง หรือชี้แจงส่วนละเอียดจากสิ่งที่เห็นนั้นได้ (อารี สุทธิพันธ์.2541:25-26) อย่างไรก็ตามการมองเห็นนี้จะส่งผลให้เกิดความคิด ดังนั้นถ้าจะแบ่งการรับรู้จากที่มองเห็นที่ทำให้เกิดความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ตลอดถึงทัศนคติ และอารมณ์ความรู้สึกแล้วก็สามารถแบ่งออกได้ 3 ระดับดังต่อไปนี้

1. การมองเห็นธรรมดา (Operation seeing) คือการมองเห็นในระดับต้น ที่ผู้เห็นจะเกิดการรับรู้เฉพาะด้านกายภาพของวัตถุ เช่น ขนาด สี รูปร่าง และเข้าใจบอกได้ว่าอะไรเท่านั้น ตามทฤษฎีความรู้ของเมเซีย (Macia) ถือว่าเป็นขั้นความรู้พื้นฐาน (Knowing that one) เท่านั้น (มะลิฉัตร เอื้ออานนท์.2530:1)

2. การรับรู้ส่วนละเอียดจะเห็นความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม (Perception Associational seeing) เป็นขั้นการเห็นที่ทำให้เกิดการรับรู้ที่ละเอียดขึ้นกว่าเดิม และเกี่ยวข้องกับการเกิดในลักษณะล้าลึกเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมได้ ตามทฤษฎีความรู้ของเมเซียถือว่าเป็นความรู้ที่อยู่ในขั้นที่ 2 คือรู้ว่า (Knowing that) รู้ส่วนประกอบมีโครงสร้างอะไรบางอย่างมีเกณฑ์อย่างไร สามารถตรวจสอบเปรียบเทียบหลักฐานกับสิ่งต่าง ๆ ได้นับเป็นความรู้ในเชิงปริมาณ (มะลิฉัตร เอื้ออานนท์.2530:2-3) ซึ่งการรับรู้ขั้นนี้จะเกี่ยวข้องกับความคิดประสบการณ์ของผู้ที่มองเห็น เพราะต้องนำสิ่งที่มองเห็นนั้นคิดล้าลึกถึงประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมที่ตนมีอยู่

3. การเห็นทะลุปรุโปร่ง รู้แจ้งเห็นจริง (Pure seeing) ถือว่าเป็นการรับรู้ขั้นสุดท้ายเพราะนอกจากผู้รับรู้จะได้ใช้ความรู้ความคิด นำประสบการณ์เดิมมาเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์กับสิ่งที่ตนมองเห็นแล้ว ยังต้องเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ทัศนคติของตนเองมาประกอบ เพื่อการตัดสินใจ ประเมินค่าและนอกจากนี้ยังสามารถคิดสร้างสรรค์ออกไปได้อย่างหลากหลาย

จากการพิจารณาจะเห็นได้ว่า มนุษย์รับรู้งานศิลปะด้านทัศนศิลป์ได้ก็ด้วยการมองเห็นคือตั้งใจที่จะมองให้เห็นงานศิลปะนั้น ๆ จึงทำให้มนุษย์มีความรู้ ความเข้าใจ เกิดทัศนคติ และความรู้สึกต่องานศิลปะ ซึ่งส่งผลไปสู่อารมณ์ความรู้สึกที่สะท้อนใจ เกิดสุนทรียศิลป์ได้ในอันดับต่อไป

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นการวิเคราะห์การรับรู้ศิลปะของมนุษย์โดยใช้หลักจิตวิทยาเข้ามาพิจารณา ซึ่งกระบวนการรับรู้นี้นับเป็นขั้นตอนหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่รับรู้เกิดความรู้ในสิ่งที่ตนเองได้รับรู้นั้น ส่วนเรื่องความเข้าใจ พอใจเห็นคุณค่า เกิดความซาบซึ้งหรือไม่นั้น เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องอีกระดับหนึ่งซึ่งมิได้นำมากล่าวในที่นี้ และนอกจากนี้ปัญหาเรื่อง ทำไมมนุษย์จึงต้องรับรู้ศิลปะอะไรเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์ต้องรับรู้ศิลปะ ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะมีการวิเคราะห์กันต่อไป โดยเฉพาะในแง่ของจิตวิทยามนุษย์วิทยาหรือสังคมวิทยา

การรับรู้ศิลปะเชิงปรัชญา

มนุษย์มีความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในเรื่องอะไรเป็นความรู้ความจริง และมนุษย์จะหาความรู้จริงนั้นได้อย่างไร ตลอดถึงความดีความงามเมื่อมีความเชื่อที่แตกต่างกันเช่นนี้ การรับรู้ในสิ่งที่ตนเชื่อว่าเป็นความรู้ความจริงเท่านั้น ดังเช่นบางกลุ่มบางคนเชื่อในวัตถุ มีความเห็นว่าวัตถุธาตุเป็นความจริงที่แน่ชัดกลุ่มนี้คือกลุ่มวัตถุนิยม (Realism) แต่บางกลุ่มเชื่อในจิต เห็นว่าจิตเป็นความจริงแท้ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มจิตนิยม (Idealism) และอีกกลุ่มเชื่อในประสบการณ์ ถือว่าประสบการณ์เท่านั้นที่ให้ความรู้ความจริงสำหรับมนุษย์กลุ่มนี้คือกลุ่มประสบการณ์นิยม (Experimentalism) และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) กลุ่มนีโอ-โทมัสนิยม (Neo-Thomasmism) หรือกลุ่มอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ในที่นี้จะนำไปพิจารณาเฉพาะสองกลุ่มคือกลุ่มวัตถุนิยม และกลุ่มจิตนิยม ทั้งนี้เพราะมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจนในเรื่องการรับรู้ของมนุษย์

1. การรับรู้ตามความเชื่อของกลุ่มวัตถุนิยม กลุ่มนี้เชื่อว่าวัตถุหรือสสารจึงมีเป็นความจริงแท้ในตัวของมันเอง มิใช่จิตใจของมนุษย์เป็นกำหนด ดังนั้นถึงแม้มนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับวัตถุก็ยังมีอยู่ วัตถุจะมีคุณค่าความดี ความงามอยู่ในตัวของมันเอง เมื่อมันมีความงามถึงแม้ผู้ที่ใดก็ยังไม่มีความงาม มนุษย์สามารถรับรู้วัตถุได้ด้วยการสัมผัสโดยอวัยวะทั้ง ห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง (วิทย์ วิศุทเวทย์, 2527 : 20-28)

ฉะนั้นงานศิลปะซึ่งเป็นวัตถุธาตุ เป็นสสารที่ต้องการที่อยู่ มนุษย์รับรู้งานศิลปะได้ก็ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า หรือด้านใดด้านหนึ่งนับเป็นการรับรู้ในเชิงประจักษ์ คุณค่าของงานศิลปะขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคม มิได้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ชมศิลปะ เมื่อไรเราได้ปะทะสัมพันธ์กับงานศิลปะ เราจะประเมินค่างานศิลปะโดยใช้กฎเกณฑ์ของสังคมมาเป็นเกณฑ์ตัดสินถ่วงงานศิลปะนั้น ๆ ไกลเคียงหรือเทียบเท่ากับเกณฑ์ของสังคม งานชิ้นนั้นก็จะมีค่า มีความงามและคงค่าความงามต่อไป จนกว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือกฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมาแทนที่กฎเกณฑ์ค่านิยมเดิม

2. การรับรู้ตามความเชื่อกลุ่มจิตนิยม กลุ่มนี้มีความเชื่อของจิตว่า จิตเป็นตัวกำหนดหรือให้ความรู้ความจริงคุณค่าความงามได้ วัตถุเป็นเพียงปัจจัยภายนอกหรือตัวกระตุ้นจิตมนุษย์เท่านั้น แม้มนุษย์ไม่ได้สัมผัสก็สามารถใช้จิตคิดหาความจริงได้ หรือถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สัมผัสทั้งห้า คือ ลิ้น กาย ตา หู จมูก เป็นเพียงตัวกระตุ้นภายนอกที่มีความสำคัญน้อย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือจิตใจของมนุษย์ที่คิดหาเหตุผลแลตัดสินความจริง (วิทย์ วิศุทเวทย์, 2527 : 9-19)

ดังนั้นงานศิลปะที่เป็นวัตถุธาตุ สสารเป็นเพียงสิ่งกระตุ้นมิได้มีความสำคัญ ประเด็นสำคัญอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ผู้ชมงานศิลปะนั้น ๆ แม้คุณค่าความงามก็อยู่ที่จิตใจของผู้ชมมิใช่อยู่ที่งานศิลปะ การรับรู้งานศิลปะ มนุษย์สามารถรับรู้ด้วยจิตใจเป็นสำคัญ จิตใจเป็นตัวกำหนดให้มนุษย์ยอมรับรู้เห็นคุณค่าความงามซึ่งคุณค่าความงามนี้ มนุษย์มีแบบหรือกฎเกณฑ์กำหนดตายตัวถางงานศิลปะนั้น ๆ มีลักษณะรูปแบบที่ใกล้เคียงหรือเท่ากับแบบที่ได้กำหนดไว้ งานศิลปะนั้นก็มีความงามตามทฤษฎีของมนุษย์ ในทำนองเดียวกัน ถางงานศิลปะไม่ตรงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ งานศิลปะนั้นก็ไม่มีคุณค่าความงาม

จะเห็นได้ว่าปรัชญาทั้งสองกลุ่มนี้ มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กลุ่มแรกยึดถือวัตถุธาตุคือความจริง เราจะรับรู้ได้จากวัตถุ ส่วนกลุ่มที่สองยึดถือว่าจิตใจให้ความจริงสำหรับเรา จิตกำหนดสิ่งที่เรารับรู้ เมื่อแตกต่างกันเช่นนี้การรับรู้ในศิลปะย่อมจะแตกต่างกันด้วย

อย่างไรก็ตามจุดเริ่มต้นที่รับรู้ศิลปะนั้น มาจากการสัมผัสอวัยวะเช่นกันทั้งสองกลุ่มแต่การรับรู้ตีความหมายนั้นแตกต่างกัน เช่น กลุ่มวัตถุนิยมแปลความจากวัตถุ รูปร่าง รูปทรง สี องค์กรประกอบจังหวะลีลาเสียงที่ปรากฏให้เห็นหรือได้ยินได้ฟังจากงานศิลปะนั้น ๆ และงานศิลปะนั้นจะถ่ายทอดอารมณ์ที่มีอยู่ในตัวของมันไปสู่ผู้ชมงานศิลปะ หรือกล่าวอีกในหนึ่งก็คือ ผลงานศิลปะมีอารมณ์อยู่ในตัวของมันเอง และจะถ่ายทอดอารมณ์นั้นให้ผู้ชมได้รับรู้ นักปรัชญาที่มีความเชื่อเช่นนี้ ได้แก่ ลีโอ ตอลสตอย (Leo tostoy) เองเกล เวลอน (Eugene veron) และซันตายาน่า (George Santayana) ส่วนกลุ่มจิตนิยมจะไม่แปลความหมายการรับรู้จากวัตถุธาตุแต่จะรับรู้แปลความโดยจิตใจหรือความคิดเป็นสำคัญ สามารถกล่าวได้ว่ากลุ่มนี้มิได้เชื่อว่าเส้นสีเสียงที่ปรากฏในงานศิลปะนั้นมีอารมณ์ เพราะวัตถุไม่สามารถมีอารมณ์ได้ อารมณ์นั้นจะมีเฉพาะในจิตใจของมนุษย์เท่านั้น ที่เราพบเห็นสีแดงแล้วเกิดอารมณ์ตื้นเต้นนั้นมิใช่สีแดงมีอารมณ์ตื้นเต้น แต่จิตเราเองเกิดอารมณ์ตื้นเต้นเมื่อเห็นสีแดง จิตเป็นผู้กำหนดหรือเกิดอารมณ์มิใช่วัตถุหรือสีเป็นผู้กำหนดหรือแสดงอารมณ์ ผู้ที่สนับสนุนเชื่อความคิดนี้ได้แก่ คอลลิง วูด (R.G.Colling wood) บล็อกเกอร์ (Block) เป็นต้น (Janicee wongurawt.2531)

ดังนั้นการที่มนุษย์เราก่อการรับรู้เกิดสุนทรีย์ คือเกิดความรู้สึกรมณ์ที่สะท้อนใจในงานศิลปะได้นั้น โดยสรุปแล้วมีความเชื่อในสองลักษณะใหญ่ ๆ ตามที่กิริติ บุญเจือได้สรุปไว้คือ

ก. อัจฉินนิยม (Subjectism) สุนทรียะธาตุมิได้มีจริง ๆ แต่มนุษย์ได้กำหนดขึ้นมาจากมาตรการตัดสินสุนทรียะธาตุจึงไม่ตายตัว เป็นกลุ่มปรัชญาจิตนิยม

ข. ปรนัยนิยม (Objectivism) ถือว่าสุนทรียะธาตุมีจริง โดยไม่ขึ้นกับความคิดจิตใจของมนุษย์ สุนทรียะธาตุมีมาตรการตายตัวแน่นอนในตัวเอง เป็นกลุ่มปรัชญาวัตถุนิยม (กิริติ บุญเจือ.2520 :4-6)

บทสรุป

ปัญหาที่เราพบโดยเฉพาะในเรื่องของศิลปะก็คือปัญหาการรับรู้ การชื่นชมเพื่อเกิดความซาบซึ้งเห็นคุณค่าและมีสุนทรียศิลป์ของผู้ที่จะชื่นชมศิลปะ โดยเฉพาะถ้าศิลปินผู้ผลิตงานศิลปะหรือนักวิชาการด้านศิลปะมีความเชื่อในลักษณะ “ศิลปะไม่ต้องอธิบาย เพราะงานศิลปะจะอธิบายและแสดงออกในตัวของมันเอง” อยู่เช่นนี้ โอกาสที่ประชาชนผู้ชมงานศิลปะโดยทั่ว ๆ ไปจะเข้าใจ

ชาวซึ่งเห็นคุณค่าของศิลปะก็จะยากมากขึ้น เมื่อประชาชนไม่เข้าใจ ก็จะไม่เห็นคุณค่าศิลปะและส่งผลกระทบต่อวงการศิลปะด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะด้านการสนับสนุนงานศิลปะก็จะมีน้อยก่อให้เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างศิลปินกับประชาชน ซึ่งเราจะพบเห็นอยู่เสมอ ๆ การที่ศิลปินสร้างงานศิลปะขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ชื่นชม แต่ถ้าประชาชนไม่สามารถรับรู้ชื่นชมได้เช่นนี้คงไม่มีใครไปเสียเวลาชื่นชมในสิ่งที่ตนไม่สามารถชื่นชมรับรู้ได้เป็นแน่ ดังนั้นถ้าต้องการให้ประชาชนผู้ชมให้การสนับสนุนชื่นชมงานศิลปะ จำเป็นที่ผู้อยู่ในวงการศิลปะหรือศิลปินผู้สร้างเองต้องหาวิธีทำให้ผู้ชมสามารถรับรู้ชื่นชมงานศิลปะได้

เมื่อพิจารณาหลักการทฤษฎีความเชื่อทั้งทางด้านจิตวิทยาและปรัชญาแล้ว ก็พบว่าการที่มนุษย์เราจะรับรู้ชื่นชมงานศิลปะนั้นมิใช่สิ่งที่ยากเลย เรามีอิสระที่จะยึดถือแบบอัตนิยมหรือถ้าเหมือนผู้อื่นก็เกินไปตามความเชื่อปรนนิยอม ซึ่งเราสามารถอธิบายได้โดยยึดหลักปรัชญาทั้งสองหลักนี้ สำหรับการรับรู้เบื้องต้น เราก็สามารถยึดหลักจิตวิทยาการรับรู้จะเป็นในลักษณะวิธีการอนุมานรับรู้เฉพาะส่วนรวม แล้วจึงพิจารณารายละเอียดหรือวิธีอุปมานที่พิจารณารายละเอียดแล้วจึงดูภาพรวมก็ได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้แล้วแต่ความเชื่อ ความชอบของแต่ละคน ตลอดถึงโอกาสเวลาและสถานที่ ๆ เราจะได้ชื่นชมศิลปะนั้น ๆ

โดยสรุปเมื่อมนุษย์ตามธรรมชาติแล้วจะมีสมองมีความคิด และต้องการเสรีภาพ ฉะนั้นจึงให้เสรีภาพสำหรับผู้ชมทุก ๆ คนที่จะใช้จิต ใช้สมองความคิดความเชื่อ และจินตนาการของตนเองเพื่อชื่นชมศิลปะเมื่อเป็นเช่นนี้ เราผู้ชมงานศิลปะก็ควรที่ได้ใช้เต็มที่อยู่อย่างจริงจังเสียที

บรรณานุกรม

- กมลรัตน์ หลังสุวรรณ. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2528. 254 หน้า
- กิริติ บุญเจือ. “ปรัชญาศิลปะ” ในสุนทรียภาพ. กรมการฝึกหัดครู. 1-11. 2520.
- มะลิฉัตร เอื้ออานนท์. “บทความนี้เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของเด็กแต่ละจะเกี่ยวข้องอย่างไรอ่านเอาเอง” ในคุณภาพชีวิตของเด็กในฝัน. 26-36, 2530.
- . ทฤษฎีศิลปะศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2530
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2549. พิมพ์ครั้งที่ 9 ศูนย์กลางทหารราบ 2510, 1054 หน้า.
- วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 6 อักษรเจริญทัศน์. 2527. 176 หน้า.
- โสภณ ชูพิกุลชัย. จิตวิทยาทั่วไป. ไทยวัฒนาพานิช. 2521. 162 หน้า.
- อารี สุทธิพันธุ์. ศิลปะที่มองเห็น. พิมพ์ครั้งที่ 2. วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร. 2516. 130 หน้า.
- Janice wongsurawt. วิเคราะห์ศิลปะ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2530